

السلامة من الوباء

١٠٦٠٩٧



دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته آموزش زبان فارسی به
غیر فارسی زبانان

بررسی الگوهای عذرخواهی در زبان فارسی مبتنی بر سن، جنس و تحصیلات

توسط

حسن نجفی

استاد راهنما:

دکتر محمد رحیمی

وزارت اطلاعات مرکز علمی پایه
شهریار

۱۳۸۷ / ۹ / ۲۴

شهریور ۱۳۸۷

۱۰۶۰۹۷

به نام خدا

بررسی الگوهای عذرخواهی در زبان فارسی مبتنی بر سن، جنس و تحصیلات

توسط

حسن نجفی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان

از

دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

امضاء اعضای کمیته پایان نامه

دکتر محمد رحیمی، استادیار بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی (رئیس کمیته)

دکتر محبوبه سعادت، استادیار بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی

دکتر سعید مهرپور، استادیار بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی



شهریور 1387

تقدیم به:

همسر و همراه همیشگی ام

و

دخترم نرگس

که بدون همراهی و همکاری آنها ادامه تحصیل برایم مقدور نبود

تقدیر و تشکر

در تدوین این پایان‌نامه از هدایت و راهنمایی‌های بزرگانی سود جست‌ام که آشنایی با آنها و استفاده از علم والای ایشان از افتخارات اینجانب است.

در طول نگارش این پایان‌نامه همواره از راهنمایی‌های جناب آقای دکتر محمد رحیمی بهره فراوان برده‌ام و خود را مدیون راهنمایی‌های ارزشمند استاد بزرگوار می‌دانم و از ایشان بی‌نهایت سپاسگزارم.

سرکار خانم دکتر سعادت مشاوره این پایان‌نامه را بر عهده داشته‌اند که از پیشنهادهای راهگشای ایشان نیز بهره فراوان برده‌ام و محبت‌های ایشان را سپاسگزارم.

همچنین از جناب آقای دکتر مهرپور نیز که مشاوره این پایان‌نامه را بر عهده داشته‌اند صمیمانه تشکر و قدر دانی می‌کنم و راهنمایی‌های بی‌دریغ ایشان را صمیمانه سپاسگزارم.

از دوستان گرانقدر آقایان علی مرادپان و محمد دشتی به خاطر کمک‌های بی‌دریغشان تشکر و قدر دانی می‌کنم.

همسر مهربانم در طول تحصیل و در مراحل انجام پایان‌نامه همواره مشوق و یاور من بوده‌اند که بی‌شک بدون کمک ایشان به طور کلی ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد برایم غیر ممکن بود. همواره مدیون و سپاسگزار محبت‌های ایشان هستم.

از آقای آقای که در قسمت‌های آماری پایان‌نامه مرا راهنمایی نمودند خالصانه سپاسگزارم. از گروه زبان و زبان‌شناسی دانشگاه شیراز نیز که در انجام این پایان‌نامه همکاری نمودند تشکر و قدر دانی می‌کنم.

چکیده

بررسی الگوهای عذرخواهی در زبان فارسی مبتنی بر سن، جنسیت و تحصیلات

توسط

حسن نجفی

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی تأثیر عوامل اجتماعی سن، جنس و تحصیلات بر کاربرد الگوهای گفتار کنش عذرخواهی در زبان فارسی بود. به همین منظور پرسشنامه‌ای شامل ده موقعیت عذرخواهی تهیه گردید و به ۲۰۰ نفر دانش‌آموز و دانشجوی کاردانی و کارشناسی داده شد تا به سؤالات آن پاسخ دهند. اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از مدل پلوم-کولکا (۱۹۸۲) تجزیه و تحلیل شد. تأثیر هر یک از عوامل اجتماعی فوق بر کاربرد الگوهای عذرخواهی با روشهای آماری MANOVA و CROSSTAB در نرم‌افزار SPSS محاسبه گردید. نتایج حاصل نشان داد که در زبان فارسی به طور کلی در موقعیت‌هایی که بین شخص خطاکار و شخص آسیب‌دیده فاصله اجتماعی نزدیک وجود دارد بین عامل جنسیت با کاربرد نوع الگوی عذرخواهی ارتباطی وجود ندارد. در برخی از موقعیتها مانند موقعیت پنج (دیر رسیدن به یک جلسه) که بافت رسمی دارد بین عامل اجتماعی سن و تحصیلات و انتخاب نوع الگوی عذرخواهی رابطه معنی‌دار وجود دارد. در همه موقعیت‌های داده شده، عامل جنسیت در انتخاب برخی از الگوهای عذرخواهی تأثیر گذار است. عامل تحصیلات نیز در انتخاب برخی از الگوهای عذرخواهی تأثیر گذار بوده است. عامل اجتماعی سن بر کاربرد الگوهای عذرخواهی تأثیر معنی‌دار نداشته است. در این پژوهش همچنین به تأثیر عوامل اجتماعی سن، جنس و تحصیلات بر کاربرد تشدیدکننده عذرخواهی نیز پرداخته شده است. در آخر توزیع فراوانی الگوهای عذرخواهی در بین کل شرکت‌کنندگان صرف‌نظر از تأثیر سن، جنس و تحصیلات بررسی و بحث شده است. از آنجایی که الگوهای عذرخواهی عمدتاً در زبان فارسی وابستگی سنی، جنسی و تحصیلی ندارند آموزش آن به غیرفارسی زبانان راحتتر است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات	۱
۱-۱- مقدمه	۱
۲-۱- طرح مسأله	۳
۳-۱- پرسشهای تحقیق	۴
۴-۱- فرضیه‌های تحقیق	۴
۵-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه عملی پژوهش	۶
۱-۲- اصول نظری تحقیق	۶
۱-۱-۲- مقدمه	۶
۲-۱-۲- توانش ارتباطی	۶
۳-۱-۲- منظورشناسی	۹
۴-۱-۲- جامعه‌شناسی زبان	۱۳
۱-۴-۱-۲- ادب	۱۵
۵-۱-۲- گفتار کنش	۱۶
۱-۵-۱-۲- انواع گفتار کنش	۱۹
۲-۵-۱-۲- گفتار کنش مستقیم و غیر مستقیم	۲۰
۳-۵-۱-۲- گفتار کنش عذر خواهی	۲۱
۶-۱-۲- عناصر اجتماعی سن، جنس و تحصیلات	۲۲
۱-۶-۱-۲- سن	۲۲

عنوان صفحه

۲۳	۲-۶-۱-۲ جنس
۲۶	۳-۶-۱-۲ سطح تحصیلات
۲۷	۲-۲ پژوهشهای میدانی تحقیق
۲۷	۱-۲-۲ مطالعات غیر فارسی
۲۸	۲-۲-۲ مطالعات فارسی

فصل سوم: روش پژوهش ۳۲

۳۲	۱-۳ روش کلی پژوهش
۳۲	۲-۳ آزموننیها
۳۳	۳-۳ ابزار اندازه گیری
۳۴	۴-۳ شیوه اجرای پژوهش
۳۴	۵-۳ تجزیه و تحلیل داده ها
۳۵	۱-۵-۳ معیار تحلیل داده ها
۳۵	۱-۱-۵-۳ مدل بلوم-کولکا
۳۷	۲-۱-۵-۳ تشدیدکننده های عذرخواهی
۳۸	۳-۱-۵-۳ الگوهای ترکیبی

فصل چهارم: یافته ها ۴۰

۴۰	۱-۴ مقدمه
۴۰	۲-۴ سؤال تحقیق ۱
۴۱	۳-۴ سؤال تحقیق ۲
۴۱	۱-۳-۴ ارتباط متغیر سن با کاربرد الگوهای عذرخواهی در هر موقعیت
۴۱	۱-۱-۳-۴ ارتباط متغیر سن با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت یک
۴۲	۲-۱-۳-۴ ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت دو
۴۳	۳-۱-۳-۴ ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت سه
۴۵	۴-۱-۳-۴ ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت چهار
۴۶	۵-۱-۳-۴ ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت پنج

عنوان صفحه

۴-۳-۱-۶	ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت شش	۴۷
۴-۳-۱-۷	ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هفت	۴۸
۴-۳-۱-۸	ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هشت	۴۹
۴-۳-۱-۹	ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت نه	۵۰
۴-۳-۱-۱۰	ارتباط متغیر سن و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت ده	۵۱
۴-۳-۲	ارتباط متغیر جنس با کاربرد نوع الگوهای عذرخواهی در هر موقعیت	۵۲
۴-۳-۱	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت یک	۵۳
۴-۳-۲	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت دو	۵۴
۴-۳-۳	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت سه	۵۵
۴-۳-۴	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت چهار	۵۶
۴-۳-۵	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت پنج	۵۷
۴-۳-۶	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت شش	۵۸
۴-۳-۷	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هفت	۵۸
۴-۳-۸	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هشت	۶۰
۴-۳-۹	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت نه	۶۱
۴-۳-۱۰	ارتباط متغیر جنس و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت ده	۶۲
۴-۳-۳	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد نوع الگوهای عذرخواهی در هر موقعیت	۶۳
۴-۳-۱	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت یک	۶۳
۴-۳-۲	ارتباط متغیر تحصیلات و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت دو	۶۴
۴-۳-۳	ارتباط متغیر تحصیلات و کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت سه	۶۵
۴-۳-۴	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت چهار	۶۶
۴-۳-۵	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت پنج	۶۷
۴-۳-۶	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت شش	۶۹
۴-۳-۷	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هفت	۷۰
۴-۳-۸	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هشت	۷۱
۴-۳-۹	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت نه	۷۲
۴-۳-۱۰	ارتباط متغیر تحصیلات با کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت ده	۷۳

عنوان صفحه

۴-۴ سؤال تحقیق ۳.....	۷۴
۴-۴-۱ تأثیر متغیرهای سن، جنس و تحصیلات در میانگین کاربرد الگوهای اصلی عذرخواهی.....	۷۵
۴-۴-۱-۱ تأثیر متغیر سن در کاربرد نوع الگوهای اصلی عذرخواهی.....	۷۶
۴-۴-۱-۲ تأثیر متغیر جنسیت در میانگین کاربرد الگوهای اصلی عذرخواهی.....	۷۸
۴-۴-۱-۳ تأثیر متغیر تحصیلات در میانگین کاربرد الگوهای اصلی عذرخواهی.....	۸۰
۴-۴-۲ تأثیر متغیر سن، جنس و تحصیلات در میانگین کاربرد الگوهای ترکیبی عذرخواهی.....	۸۳
۴-۴-۱-۲ تأثیر متغیر سن در میانگین کاربرد الگوهای ترکیبی عذرخواهی.....	۸۴
۴-۴-۲-۲ تأثیر متغیر جنسیت در کاربرد نوع الگوهای ترکیبی عذرخواهی.....	۸۶
۴-۴-۳ تأثیر متغیر تحصیلات در کاربرد نوع الگوهای ترکیبی عذرخواهی.....	۸۷
۴-۴-۳ تفاوت میانگین سه گروه تحصیلی در کاربرد نوع الگوهای عذرخواهی.....	۹۰
۴-۴-۱-۳ تفاوت میانگین کاربرد الگوی عذرخواهی مستقیم در سه گروه تحصیلی.....	۹۰
۴-۴-۲-۲ تفاوت میانگین کاربرد الگوی پذیرش خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۱
۴-۴-۳-۳ تفاوت میانگین کاربرد الگوی توجیه خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۱
۴-۴-۴-۴ تفاوت میانگین کاربرد الگوی جبران خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۲
۴-۴-۵-۳ تفاوت میانگین کاربرد الگوی عدم تکرار خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۳
۴-۴-۶-۳ تفاوت میانگین کاربرد عذرخواهی مستقیم با پذیرش خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۳
۴-۴-۷-۳ تفاوت میانگین کاربرد عذرخواهی مستقیم با توجیه خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۴
۴-۴-۸-۳ تفاوت میانگین کاربرد عذرخواهی مستقیم با جبران خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۵
۴-۴-۹-۳ تفاوت میانگین کاربرد عذرخواهی مستقیم با عدم تکرار خطا در سه گروه تحصیلی.....	۹۶
۴-۴-۱۰-۳ تفاوت میانگین کاربرد ترکیب سه تایی در سه گروه تحصیلی.....	۹۷
۴-۴-۵ سؤال تحقیق ۴.....	۹۷
۴-۴-۶ سؤال تحقیق ۵.....	۹۹
۴-۴-۱-۶ تأثیر متغیر سن در کاربرد نوع الگوهای تشدیدکننده.....	۱۰۱
۴-۴-۲-۶ تأثیر متغیر جنسیت در کاربرد نوع الگوهای تشدیدکننده.....	۱۰۳
۴-۴-۳-۶ تأثیر متغیر تحصیلات در کاربرد نوع الگوهای تشدیدکننده.....	۱۰۵
۴-۴-۷ سؤال تحقیق ۶.....	۱۰۸

۱۱۱	فصل پنجم: نتیجه گیری
۱-۵	مقدمه
۲-۵	نتایج
۱-۲-۵	آیا در زبان فارسی گفتار کنش عذرخواهی از الگوی معرفی شده توسط بلوم-کولکا
۱۱۲	تبعیت می کند
۲-۲-۵	آیا بین الگوهای عذرخواهی و متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات در هر موقعیت
۱۱۲	ارتباط وجود دارد؟
۳-۲-۵	آیا سن، جنس و تحصیلات در کاربرد الگوهای عذرخواهی تأثیرگذار است؟
۴-۲-۵	آیا بین سه گروه تحصیلی در کاربرد الگوهای عذرخواهی تفاوت وجود دارد؟
۵-۲-۵	آیا سن، جنسیت و تحصیلات در کاربرد الگوهای تشدیدکننده مؤثرند؟
۶-۲-۵	توزیع فراوانی کاربرد نوع الگوهای عذرخواهی بدون در نظر گرفتن متغیرهای سن،
۱۱۵	جنسیت و تحصیلات در بین کل شرکت کنندگان چگونه است؟
۳-۵	محدودیت‌های پژوهش
۴-۵	کاربردها
۵-۵	پیشنهادهایی برای پژوهش بیشتر
۱۱۹	منابع فارسی
۱۲۰	منابع انگلیسی
۱۲۳	پیوست ۱
۱۲۴	پیوست ۲
۱۲۴	پیوست ۳

فهرست جداول

عنوان و شماره	صفحه
جدول ۱-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت یک و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۲
جدول ۲-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت دو و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۳
جدول ۳-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت سه و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۴
جدول ۴-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت چهار و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۵
جدول ۵-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت پنج و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۶
جدول ۶-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت شش و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۷
جدول ۷-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هفت و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۸
جدول ۸-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هشت و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۴۹
جدول ۹-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت نه و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۵۰
جدول ۱۰-۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت ده و معنی‌داری تفاوت بین دو گروه سنی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB	۵۱

- جدول ۴-۱۱ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت یک و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۵۳
- جدول ۴-۱۲ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت دو و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۵۴
- جدول ۴-۱۳ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت سه و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۵۵
- جدول ۴-۱۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت چهار و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۵۶
- جدول ۴-۱۵ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت پنج و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۵۷
- جدول ۴-۱۶ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت شش و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۵۸
- جدول ۴-۱۷ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هفت و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۵۹
- جدول ۴-۱۸ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هشت و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۶۰
- جدول ۴-۱۹ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت نه و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۶۱
- جدول ۴-۲۰ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت ده و معنی‌داری
 تفاوت بین دو گروه جنسی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۶۲
- جدول ۴-۲۱ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت یک و معنی‌داری
 تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۶۴
- جدول ۴-۲۲ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت دو و معنی‌داری
 تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۶۵
- جدول ۴-۲۳ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت سه و معنی‌داری
 تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۶۶

- جدول ۴-۲۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت دو و معنی‌داری تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB..... ۶۷
- جدول ۴-۲۵ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت پنج و معنی‌داری تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۶۸
- جدول ۴-۲۶ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت شش و معنی‌داری تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB..... ۶۹
- جدول ۴-۲۷ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هفت و معنی‌داری تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB ۷۰
- جدول ۴-۲۸ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت هشت و معنی‌داری تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB..... ۷۱
- جدول ۴-۲۹ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت نه و معنی‌داری تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB..... ۷۲
- جدول ۴-۳۰ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی در موقعیت ده و معنی‌داری تفاوت بین گروه‌های تحصیلی از نظر کاربرد این الگوها در آزمون CROSSTAB..... ۷۳
- جدول ۴-۳۱ تفاوت معنی‌داری متغیرهای سن، جنس و تحصیلات در کاربرد نوع الگوهای اصلی عذرخواهی در آزمون MANOVA..... ۷۵
- جدول ۴-۳۲ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای اصلی عذرخواهی با توجه به متغیر سن..... ۷۶
- جدول ۴-۳۳ آزمون معنی‌داری تاثیر متغیر سن در میانگین کاربرد الگوهای اصلی..... ۷۷
- جدول ۴-۳۴ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای اصلی عذرخواهی با توجه به متغیر جنس..... ۷۸
- جدول ۴-۳۵ آزمون معنی‌داری تاثیر جنسیت در میانگین کاربرد الگوهای اصلی..... ۷۹
- جدول ۴-۳۶ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای اصلی با توجه به متغیر تحصیلات..... ۸۰
- جدول ۴-۳۷ آزمون معنی‌داری تاثیر تحصیلات در میانگین کاربرد الگوهای اصلی..... ۸۱
- جدول ۴-۳۸ تفاوت معنی‌داری متغیرهای سن، جنس و تحصیلات در کاربرد الگوهای اصلی عذرخواهی در آزمون MANOVA..... ۸۳
- جدول ۴-۳۹ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای ترکیبی با توجه به متغیر سن..... ۸۴
- جدول ۴-۴۰ نتایج آزمون MANOVA برای تعیین تاثیر سن در کاربرد الگوهای ترکیبی..... ۸۵
- جدول ۴-۴۱ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای ترکیبی با توجه به متغیر جنس..... ۸۶

عنوان و شماره

صفحه

- جدول ۴-۴۲ نتایج آزمون MANOVA برای تعیین تاثیر جنس در کاربرد الگوهای ترکیبی..... ۸۷
- جدول ۴-۴۳ توزیع فراوانی کاربرد الگوهای ترکیبی با توجه به متغیر تحصیلات..... ۸۸
- جدول ۴-۴۴ نتایج آزمون MANOVA برای تعیین تاثیر متغیر تحصیلات در کاربرد الگوهای ترکیبی عذرخواهی ۸۹
- جدول ۴-۴۵ تفاوت معنی داری الگوی عذرخواهی مستقیم در گروههای تحصیلی..... ۹۰
- جدول ۴-۴۶ تفاوت معنی داری کاربرد الگوی پذیرش خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۱
- جدول ۴-۴۷ تفاوت معنی داری کاربرد الگوی توجیه خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۱
- جدول ۴-۴۸ تفاوت معنی داری کاربرد الگوی جبران خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۲
- جدول ۴-۴۹ تفاوت معنی داری کاربرد الگوی عدم تکرار خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۳
- جدول ۴-۵۰ تفاوت کاربرد الگوی عذرخواهی مستقیم با پذیرش خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۴
- جدول ۴-۵۱ تفاوت کاربرد الگوی عذرخواهی مستقیم با توجیه خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۴
- جدول ۴-۵۲ تفاوت کاربرد الگوی عذرخواهی مستقیم با جبران خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۵
- جدول ۴-۵۳ تفاوت کاربرد عذرخواهی مستقیم با عدم تکرار خطا در گروههای تحصیلی..... ۹۶
- جدول ۴-۵۴ تفاوت معنی داری کاربرد الگوی ترکیب سه تایی در گروههای تحصیلی..... ۹۷
- جدول ۴-۵۵ توزیع فراوانی و تفاوت معنی داری کاربرد نوع الگوهای عذرخواهی در بین کل شرکت کنندگان در آزمون CROSSTAB ۹۸
- جدول ۴-۵۶ تأثیر متغیرهای سن، جنس و تحصیلات در کاربرد الگوهای تشدیدکننده عذرخواهی در آزمون MANOVA ۱۰۰
- جدول ۴-۵۷ توزیع فراوانی تأثیر متغیر سن در کاربرد نوع الگوهای تشدید کننده..... ۱۰۱
- جدول ۴-۵۸ تفاوت معنی داری کاربرد تشدیدکنندهها با توجه به متغیر سن در آزمون MANOVA ۱۰۲
- جدول ۴-۵۹ توزیع فراوانی تأثیر متغیر جنسیت در کاربرد الگوهای تشدید کننده..... ۱۰۳
- جدول ۴-۶۰ تفاوت معنی داری کاربرد الگوهای تشدیدکننده با توجه به متغیر جنس در آزمون MANOVA ۱۰۴
- جدول ۴-۶۱ توزیع فراوانی تأثیر متغیر تحصیلات در کاربرد الگوهای تشدید کننده..... ۱۰۶
- جدول ۴-۶۲ تفاوت معنی داری کاربرد الگوهای تشدیدکننده با توجه به متغیر تحصیلات در آزمون MANOVA ۱۰۷

جدول ۴-۶۳ توزیع فراوانی و تفاوت معنی‌داری تشدیدکننده‌های عذرخواهی در بین کل شرکت‌کنندگان در آزمون CROSSTAB	۱۰۹
---	-----

فصل اول

کلیات

۱-۱ مقدمه

زبان‌شناسی به طور کلی مطالعه زبان است و زبان وسیله ارتباط بشری است. انسانها به وسیله زبان با فرهنگ و محیط زندگی خود ارتباط برقرار می‌کنند. زبان‌شناسی در ابتدا منحصر بود به مطالعه عناصر اصلی زبان یعنی آوا، واژه، دستور زبان و معنا. در سالهای اخیر موضوعات دیگری نیز در حوزه زبان‌شناسی کاربردی مورد توجه زبان‌شناسان قرار گرفته‌اند از جمله روان‌شناسی زبان، مردم‌شناسی زبان و جامعه‌شناسی زبان.

جامعه‌شناسی زبان خود حوزه مهمی از مطالعه زبان را در بر می‌گیرد که در آن عناصر اجتماعی در ارتباط با زبان مورد مطالعه قرار می‌گیرند. در حوزه جامعه‌شناسی موضوعات دیگری از جمله منظورشناسی^۱ و قوم‌نگاری^۲ ارتباط مد نظر قرار می‌گیرند. در منظور شناسی معنای جمله گفته شده از نظر استفاده کننده از زبان مورد مطالعه قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر آنچه که مد نظر منظورشناسی است کاربرد زبان در ارتباط و همچنین ارتباط بین جمله‌های گفته شده و بافت موقعیت مورد نظر است.

جمله‌ها به خودی خود دارای معنی هستند ولی آنچه که گوینده از بیان جمله در نظر دارد ممکن است با معنی خود جمله متفاوت باشد. سخنگویان زبان به دلیل داشتن توانش ارتباطی^۳ قادر به تمیز بین معنای جمله و معنای مورد نظر گوینده هستند. آستین^۴ (۱۹۶۲)، در این مورد می‌گوید وقتی شخصی جمله قول می‌دهم را ادا می‌کند تنها واژه قول را بیان نمی‌کند بلکه با گفتن این جمله عملی را انجام می‌دهد. آستین جملات دارای افعال کنشی مانند قول

1 . pragmatics

2 . ethnography

3 . communicative competence

4 . Austin

دادن، عذرخواهی کردن، تعهد دادن و غیره را کنشی نامید و آنها را در مقابل جملات اظهاری^۱ قرار داد. بعداً سرل^۲ (۱۹۶۹)، نظریه آستین را کاملتر کرد. بنا بر نظر سرل ممکن است شخصی عذرخواهی کند بدون اینکه مستقیم آن را بیان کند. آستین (۱۹۶۲)، معتقد است هر جمله‌ای که ما می‌گوییم درسه سطح قابل بررسی است: بیان سخن^۳، منظور شخص از بیان سخن^۴ و نتیجه بیان سخن^۵. هر فردی از بیان سخن خود هدفی دارد. در منظورشناسی به آنچه که شخص از بیان سخن خود در نظر دارد، گفتارکنش گفته می‌شود. دو فیلسوف - آستین و سرل - نظریه گفتارکنش را با تکیه بر این ایده که زبان جهت انجام عملی استفاده می‌شود مطرح کردند. بنابراین، دیدگاه اصلی این نظریه بر ارتباط بین معنا و عمل در زبان مربوط می‌شود. سرل (۱۹۶۹ نقل از شیفرین^۶ ۱۹۹۴) بیان می‌کند که همه زبانها از قواعد اصلی مشابه در گفتارکنشها استفاده می‌کنند اما ممکن است در عرف هر جامعه زبانی نمودهای متفاوتی داشته باشد. مانند بازی شطرنج که در کشورهای مختلف بازی می‌شود اما در همه کشورها به آن شطرنج می‌گویند.

سرل (۱۹۷۶ نقل از کاتینگ^۷ ۲۰۰۲)، گفتارکنشها را در ۵ گروه عمده قرار داد که عبارتند از اظهاری، توضیحی، التزام، دستوری و بیانی. هر کدام از این موارد شامل گفتارکنشهای مختلفی می‌باشند. گفتارکنش عذرخواهی که در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود، زیرمجموعه گفتارکنش بیانی قرار می‌گیرد. گفتارکنش بیانی در فرهنگ لغت لانگمن (۲۰۰۲:۴۹۹) این-گونه تعریف شده است: «گفتارکنشی که در آن گوینده احساس و نگرش خود را درباره چیزی بیان می‌کند از قبیل عذرخواهی، شکایت یا تشکر کردن از کسی و تبریک گفتن به کسی».

بعضی از دانشمندان از جمله آستین (۱۹۶۲) و سرل (۱۹۷۵-۱۹۶۹)، بر این باورند که گفتارکنشها از اصول منظورشناختی جهانی پیروی می‌کنند. افراد دیگر از قبیل گرین^۷ و ویرزبیکا^۸ (نقل از افغری ۲۰۰۷)، به وجود تفاوتی در استفاده و درک گفتارکنش در بین زبانها قائلند. بنابراین مطالعات بین فرهنگی گفتارکنشها به منظور وجود یا عدم وجود این تفاوتها انجام می‌شود.

اگر گفتارکنشها در همه جوامع از قواعد جهانی منظورشناختی نیز پیروی کنند، تفاوتیهای اجتماعی بین افراد و تفاوتیهای فرهنگی بین جوامع مختلف برچگونگی استفاده از الگوهای جهانی مؤثر هستند. کاتینگ (۲۰۰۲)، معتقد است که گفتارکنشها از یک طرف تحت تأثیر عوامل اجتماعی هستند و از طرف دیگر وابستگی فرهنگی دارند. مهمترین عامل اجتماعی که بر

1. constatives

2. Searl

3. locutionary act

4. illocutionary force

5. perlocutionary effect

6. Schiffirin

7. Green

8. Wierzbika

گفتارکنشها مؤثر است، اصل ادب است. اصل ادب باعث می‌شود گفتار کنشها غیر مستقیم استفاده شوند. عوامل مؤثر دیگر عبارتند از رابطه بین افراد، رسمی یا غیررسمی بودن بافت گفتگو و فاصله اجتماعی افراد (موقعیت اجتماعی، نقش افراد در اجتماع، سن، جنس، سطح تحصیلات، طبقه اجتماعی، شغل و نژاد است). عوامل فرهنگی از کشوری به کشور دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است. برای مثال جمله *تو چقدر چاق هستی* در هند تعریف مثبت است و باعث خوشحالی شخص می‌شود. چون در فرهنگ هند چاقی نشانه رفاه و سلامتی شخص است. همین جمله در بریتانیا باعث انتقاد و ناراحتی شخص می‌شود چون در فرهنگ این کشور، لاغری پسندیده است.

در این تحقیق تأثیر عوامل اجتماعی سن، جنس و تحصیلات در استفاده از الگوهای گفتار کنش عذرخواهی در زبان فارسی بررسی شده است. الگوهای گفتارکنش که در این تحقیق استفاده شده است بر اساس مدل بلوم-کولکا^۱ (۱۹۸۲)، می‌باشد. این مدل پنج الگوی اصلی دارد که عبارتند از بیان مستقیم عذرخواهی^۲، پذیرش مسؤلیت^۳، توجیه موقعیت^۴ و عدم تکرار خطا^۵. قسمت دیگر این مدل تشدیدکننده‌های عذرخواهی هستند که عبارتند از قید تأکید (خیلی)، بیان عاطفی (وای خدا)، تکرار قید تأکید (خیلی خیلی) و اصطلاح *لطفاً* (لطفاً/خواهش می‌کنم). افغری (۲۰۰۷)، به خاطر استفاده در فارسی دو مورد دیگر نیز به این موارد اضافه کرده است: *امید به بخشش* (میدوارم مرا ببخشید) و *قسم خوردن* (قسم می‌خورم یادم رفت). مدل مورد استفاده در تحقیق در پیوسته آمده است. در بخشهای بعدی پایان نامه به طور مفصلتری به گفتارکنش عذرخواهی و الگوهای استفاده شده پرداخته شده است.

۱-۲ طرح مسأله

گفتارکنشها بسیار متعددند و همچنین عناصر اجتماعی مؤثر بر آنها نیز فراوان است. در زبانها و فرهنگهای مختلف به تأثیر عناصر اجتماعی مختلف بر گفتارکنشهای مختلف پرداخته‌اند. هدف این تحقیق این است که تأثیر سه متغیر سن، جنس و سطح تحصیلات را بر گفتارکنش عذرخواهی در زبان فارسی و در جامعه ایرانی بررسی کند.

1. Blum-Kulka
2. IFID
3. RESP
4. EXPL
5. FORB

با توجه به مطالب فوق، در این تحقیق سعی بر این است که به پرسشهای زیر پاسخ داده شود.

۱-۳ پرسشهای تحقیق

- ۱- آیا در زبان فارسی گفتار کنش عذرخواهی از الگوی معرفی شده توسط بلوم-کولکا تبعیت می‌کند؟
- ۲- آیا بین الگوهای عذرخواهی و متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات در هر موقعیت ارتباط وجود دارد؟
- ۳- آیا متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات بر کاربرد الگوهای عذرخواهی تأثیر گذارند؟
- ۴- توزیع فراوانی کاربرد الگوهای عذرخواهی بدون در نظر گرفتن متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات در بین کل شرکت‌کنندگان چگونه است؟
- ۵- آیا متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات در کاربرد الگوهای تشدیدکننده عذرخواهی مؤثرند؟
- ۶- آیا بین سه گروه تحصیلی در کاربرد الگوهای عذرخواهی تفاوت وجود دارد؟
- ۷- توزیع فراوانی کاربرد الگوهای تشدیدکننده عذرخواهی بدون در نظر گرفتن متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات در بین کل شرکت‌کنندگان چگونه است؟

۱-۴ فرضیه‌های پژوهش

- ۱- در زبان فارسی گفتار کنش عذرخواهی از الگو و صورت خاصی تبعیت نمی‌کند.
- ۲- در زبان فارسی بین الگوهای عذرخواهی و متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات در هر موقعیت ارتباط وجود ندارد.
- ۳- در زبان فارسی متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات بر کاربرد الگوهای عذرخواهی تأثیر گذار نیستند.
- ۴- در زبان فارسی متغیرهای سن، جنسیت و تحصیلات در کاربرد الگوهای تشدیدکننده عذرخواهی تأثیرگذار نیستند.